

andere glans blijkt op microscopisch niveau verklaarbaar: alleen de hogere, uitstekende delen zijn gepolijst, i.t.t. echte artefacten waar ook in de diepte glans aanwezig is.

Foute interpretatie van tekening

In het geval van de neolithische vondsten van Ravenswoud door Vermaning, zijn de uitzonderlijk grote, 'grotesk aandoende' pijlspitsen opvallend. Nooit werden dergelijke pijlspitsen gevonden (ook niet daarna). Diderik van der Waals (zie ook elders in dit blad) kwam met een plausibele verklaring: de vervalsers had Dideriks proefschrift niet goed gelezen en de schaal van afbeeldingen op dezelfde pagina verwisseld, waardoor de pijlspitsen 3 maal te groot uitvielen (schaal 1:3 verwisseld met 1:1)! Een 12de argument waaruit vervalsing blijkt. Dat Vermaning op dezelfde Ravenswoud-Menningweg-site drie jaar later een 'Neanderthalerartefact' vond, gemaakt van dezelfde vuursteenknol als eerder gevonden artefacten, maar op een afstand van een kilometer van elkaar, leidt eveneens tot overpeinzingen.

Toch niet zo'n kundige en slimme vervalsers?

13. Uit het nameten van de vorm van onomstreden echte en V-artefacten blijkt een statistisch significant verschil. Hiermee wordt het 'kennersgevoel' bevestigd dat ze in technisch opzicht minder goed gemaakt zijn.

Als punt 2. werd al gemeld dat voor de Vermaning-artefacten geen lokale stenen gebruikt zijn. Dit is door slijpplaatjes en microscopisch onderzoek nog beter aantoonbaar dan in het verleden. Niemand heeft voordien en ook nadien Neanderthalerartefacten in Noord-Nederland gevonden die van exotische steensoorten -anders dan van hier te vinden Noordelijke vuursteen of helleflint- gemaakt zijn.

14. De vondstverspreidingsverschillen met andere sites en 15. het aantal uitzonderlijk zeldzame vondsten door één persoon op de opgravingssites zijn verdere punten van discussie. De statistiek spreekt tegen Vermaning. Fingerspitzengefühl? Verlakerij!

Medeplichtigheid en vragen

Het boek gaat verder met vermeende medeplichtigen van Vermaning, waarbij Bohmers afvalt en Wouters prominent in beeld komt. Na eerst de wetenschappelijke aanpak (de objecten sec) in het eerste deel van het boek, komt in het tweede deel het detectiveverhaal naar voren. Wie waren de daders, wat waren hun motieven. Hier speelt meer 'het gevoel' een rol, waardoor deze vervalsingszaak -nog steeds- de emoties hoog doet oplaaien. Ik zal niet alles verklappen uit deze boeiende publicatie, maar dit deel zorgt er wel voor dat het boek minder afstandelijk, minder wetenschappelijk wordt. Zonder deze uitweidingen was het boek voor de 'aanhanger' van Vermaning c.s. beter te pruimen geweest, nu worden betrokkenen genadeloos aan de schandpaal genageld. Wie sensatie zoekt, komt hier aan zijn trekken.

Vragen die nog achterblijven: waarom zijn geen intimi -familieleden of vrienden- van de vervalsers onderzocht/geïnterviewd, die hadden misschien hun stilzwijgen willen doorbreken - als ze op de hoogte zijn van de vervalsingen. En waarom is geen enkele internationaal bekende buitenlandse deskundige ingeschakeld?

Bij mij komt ook op: wat een frustratie om te moeten constateren dat zoveel tijd gestoken moest worden in een onderzoek dat door een stelletje vervalsers noodzakelijk bleek. Hoe is deze geschiedenis ook alweer begonnen? Met de determinaties en valsverklaring door Dick Stapert, die destijds geen gebruik kon maken van alle huidige nieuwe technische hulpmiddelen. Dat verdient bewondering en waardering. Dat de archeologie immens grote schade berokkend is, moge duidelijk zijn. Eén woord borrelt naar boven: crimineel!

Deze zaak laat ook zien hoe belangrijk vooruitgang in onderzoeksmethoden is. Want om te overtuigen heeft de wetenschap bewijs nodig voor haar beweringen. Dat dit onderzoek pas na zo lange tijd gedaan is, heeft de zaak geen goed gedaan. Het heeft uiteindelijk wel veel nieuwe inzichten opgeleverd die het nu en in de toekomst eenvoudiger maken om echt van nep te onderscheiden. En we mogen hopen dat kritisch wetenschappelijk onderzoek van artefacten en sites door blijft gaan!

Frans de Vries, Lammert Postma, Marten Postma, Marcel Niekus, Hans de Kruijk, Jan Timmer en Henk Kars: 'Valsheid in gesteente – Waarom zijn de vuistbijlen van Tjerk Vermaning vals en wie zit erachter?' Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum; € 29,95.

Column

Satricum: villa nostalgica

Door Riemer Knoop, sinds 1978 betrokken bij Satricum, promoveerde 1987 op de daken van de antieke tempels aldaar, o.a. voorzitter bestuur ArcheoHot-spots. Verdere info: <https://www.vriendenvansatricum.nl/>.

De Universiteit van Amsterdam beëindigt dit jaar de langstlopende Nederlandse opgraving in het buitenland. Haar 45-jarige onderzoek in centraal Italië werd bekroond met het blootleggen van een enorme Romeinse villa. Daarmee wordt de geschiedenis van de site (Satricum) met 1000 jaar verlengd. Op een loden waterleidingbuis werd de naam van de mogelijke eigenaar aangetroffen. De vraag is wat er verder met de site moet en kan gebeuren.

Deze zomer legden archeologen van de Universiteit van Amsterdam de laatste resten bloot van een zeer grote villa in het antieke Satricum, tegenwoordig het gehucht Le Ferriere, een uur rijden ten zuiden van Rome, net uit de kust. De sporen van het villacomplex waren al sinds de jaren tachtig bekend maar werden pas sinds 2019 intensief onderzocht. De grondeigenaar, een cultureel geïnteresseerde wijnboer, had aangegeven wel een archeologisch park te willen ontwikkelen en de opgravingen waren erop gericht de kansen daarvoor in te schatten. De villa die onder de wijngaarden lag bleek in meerdere verdiepingen aangelegd en met zijn gebouwen een oppervlakte van 3000 m² te beslaan. Daarmee behoort ze tot het grootste soort utilitaire landbouwcomplexen uit de oudheid die we kennen. Die kennen altijd een representatieve vleugel rondom binnenhoven, met vaak een badgebouw en ondergrondse waterreservoirs, en verschillende productiezones waar vee werd gehouden en landbouwproducten als graan en olie werden verwerkt.

De villa in Satricum was er zo een. Ze werd tussen de eerste en vijfde eeuw van de jaartelling gebruikt, en verschillende malen verbouwd en uitgebreid. In de late Oudheid raakte het gebouw in onbruik, maar werd in de Middeleeuwen door de lokale bevolking nog lang als begraafplaats benut. Het UvA-team legde tussen de ruïnes meer dan zestig begravingen bloot uit de 9e tot de 11e eeuw.

De betekenis van deze villa ligt vooral in de lange continuïteit van de site. De nederzettingsgeschiedenis, die tot voor kort vanaf de IJzertijd (9e eeuw v.Chr.) nog tot in de Republikeinse tijd reikte (2e eeuw v.Chr.), is er met meer dan duizend jaar mee verlengd. Met name de periode direct na de Oudheid is elders in het gebied vrijwel ongedocumenteerd. Tegenwoordig is de wetenschappelijke interesse meer en meer op dat soort overgangsfasen gericht. Heel bijzonder zijn verder de sporen van recente conflictarcheologie. De bevrijding van Italië in 1944 vond plaats vanaf de stranden van het nabijgelegen Anzio. De ondergrondse gewelven van de Romeinse villa van Satricum werden door de oprukkende Amerikanen als bruggenhoofd tegen de Duitsers gebruikt. Die zware gebouwen lagen strategisch erg gunstig en boden goede bescherming, op een prominente heuvel aan de rand van de beruchte Pontijnse moerassen. Met rugdekking hadden ze een vrij schootveld naar de rivier de Astura waarachter de Duitsers zich verschansten. De Amsterdammers hebben daar nog vele sporen van teruggevonden. Niet alleen kogels en spijkers maar ook ingeblikte rantsoenen en persoonlijke items.

Enige spectaculaire vondsten uit het begin van de Keizertijd geven details prijs over de identiteit van de bewoners en hun levenssfeer. Resten van monumentale marmeren sculpturen die de villa ooit decoreerden illustreren het luxe karakter van de plek, evenals de resten van veelkleurige marmermozaïeken waarmee de vloeren in de ruimtes bedekt waren. Op de loden waterleidingen is verder de naam aangetroffen van een belangrijk persoon die ook bekend is uit het naburige Anzio, ene Aurunclius Chresimus, die misschien ook wel de villaeigenaar was. Een zilveren zegelring met een gesneden kornalijn, gevonden bij een groot latrinegebouw, verbeeldt het ideaal van de landman. Er zijn een geit met boer op afgebeeld in een pastoraal landschapje. Met zo'n soort Stier van Potter kom je erg dicht bij het antieke individu.

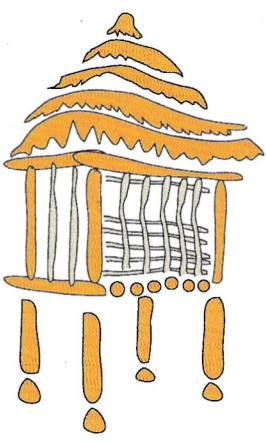
De 2022 campagne markeert de beëindiging van het langstlopende archeologische onderzoeksproject dat ooit door Nederlanders in het buitenland uitgevoerd werd. Sinds 1977 deden in Satricum onder meer het Koninklijk Nederlands Instituut in Rome en de universiteiten van Groningen en

Amsterdam opgravingen in wat een compleet stadsgebied moet zijn geweest. Vanaf 1990 wordt het Satricum-project geleid door bijzonder UvA-hoogleraar Marijke Gnade. De Nederlandse aanwezigheid volgde op een uitnodiging van de Italiaanse regering in het kader van een internationaal reddingsprogramma van oudheden rondom de stad Rome, die in de jaren zestig explosief was gegroeid. Van meet af aan zijn er jaarlijks een of meer opgravings- en studiecampagnes gehouden, waaraan in totaal tegen de duizend Nederlandse archeologen zijn opgeleid. De oogst bestaat uit tien dissertaties en een grote reeks publicaties. Voor het grote publiek waren er een vijftal tentoonstellingen in Nederland en Italië. Tevens werden sinds enige jaren theaterfestivals rond antieke thema's op de stadsheuvel georganiseerd. Ter plekke is er een gemeentelijk museum waarin aan de hand van ruim 750 vondsten de geschiedenis van de site en de Nederlandse opgravingen worden geïllustreerd. Het gemeentelijke museum moest echter na opening in 2014 wegens personeels- en onderhoudsgebrek in 2017 sluiten. Wel bijzonder is dat een buitengewoon actieve lokale culturele vereniging burens en liefhebbers bij het initiatief betreft. Genereuze gastvrijheid wordt genoten van de eigenaar van het terrein, Antonio Santarelli van het wijnhuis Casale del Giglio. Sinds jaar en dag draagt die substantieel aan de opgravingen bij door middel van arbeiders, machines, verzekering, opslag, onderdak en restauratieateliers. In Nederland zorgen het Amsterdams Universiteitsfonds, een stichting en een vriendenvereniging voor betrokkenheid en ondersteuning.

Met de pensionering in 2023 van professor Gnade stoot de UvA dit steeds internationaler project en populaire studentenopleidingsstage af. Daarmee beëindigt de universiteit ook het onderzoek van de archeologie van antiek Italië. Wel wordt er op het moment van schrijven nog onderzocht welke instellingen, al of niet in Italië, de zorg voor beheer en behoud van de site, bezoeken, museum, depots en laboratoria op zich willen nemen.

Satricum: een Romeinse villa. Fotograaf René Gerritsen, © Satricum-project (UvA)

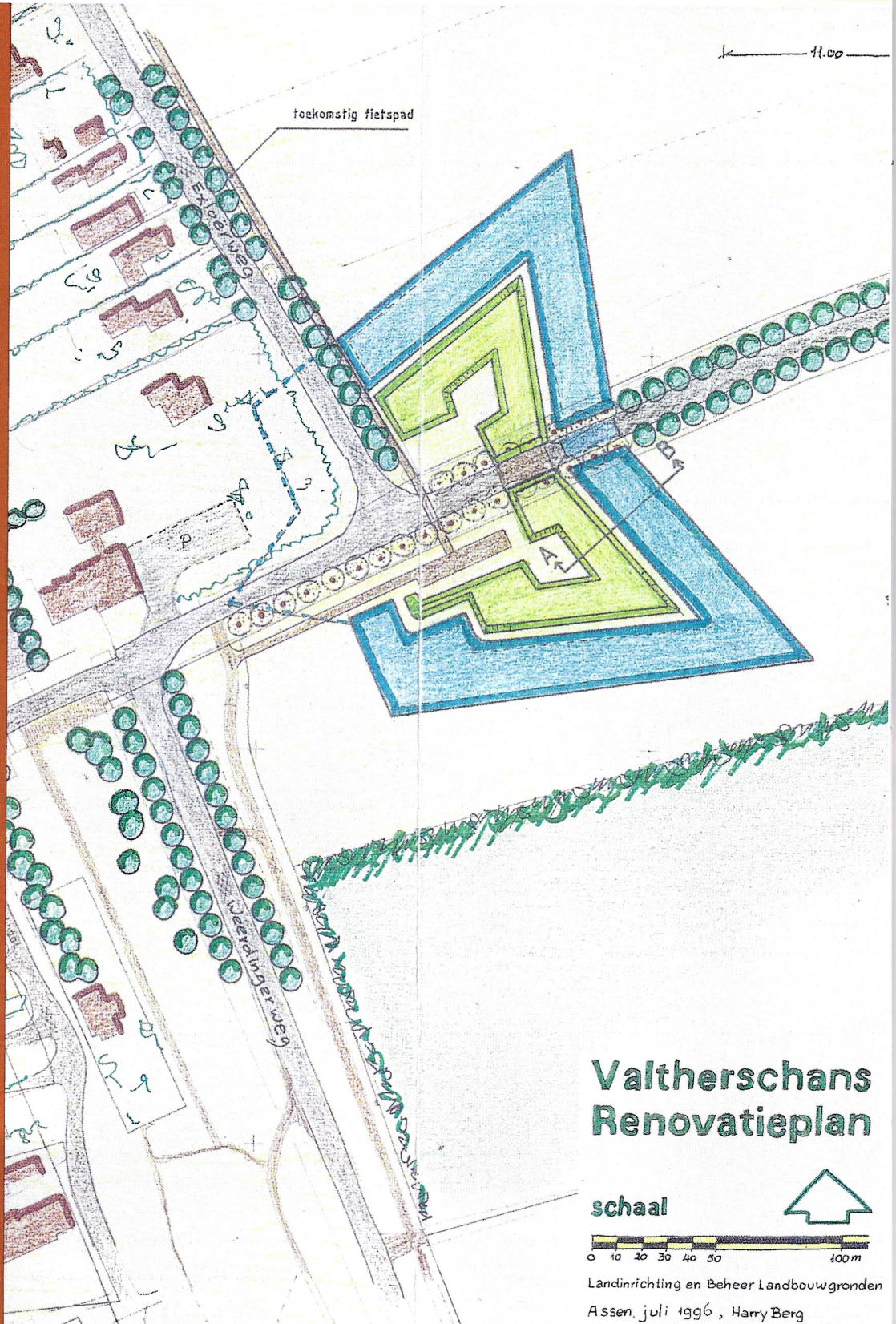
DE SPIEKER

Periodiek van de Drents Prehistorische Vereniging

Archeologie van Steentijd tot Heden

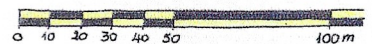
In dit nummer

- Najaarsprogramma, Redactie-
neel, Van de bestuursafel 2
- Interview Willem Donker 3
- Aankondigingen lezingen:
- Cogghen, Cleene cogghen
ende Schuten 5
- Doggerland. Verdwenen
wereld in de Noordzee 5
- De prehistorische mens in een
veranderend ecosysteem 6
- Artikel:
- Het kanon van de Valther-
schans 7
- Dag van de Noord-
Nederlandse
Archeologie 9
- Uit het museum:
- Kleren maken de mens –
Bronstijdkleding in het Drents
Museum 9
- Van de leden:
- Oertijdmarkt Emmen 12
- Lieveren heeft een halfzus 12
- Een bijzonder boek in de
Nederlandse archeologie 14
- Geen bibliotheek, toch tijd-
schriften lezen 15
- Hunebed D39 Valtherbos 16
- Werkgroep Amateurarcheol-
ogie: Bijlen in de blubber 17
- Archeo-kunst 21
- Archeonieuws 22
- Column Riemer Knoop 26
- Colofon 28

Valtherschans Renovatieplan

schaal

Landinrichting en Beheer Landbouwgronden
Assen, juli 1996, Harry Berg

drents
prehistorische
vereniging